

Дар'я ЛИСЬ, д-р філософії

Катерина ВАКАРЧУК, студентка

Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна, e-mail: lys.daria@op.edu.ua

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДИСКУРСУ ПРО ІНВАЛІДНІСТЬ: ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ БІОМЕДИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Анотація. Новітні технологічні розробки активно формують нові перспективи для людей з інвалідністю. Відповідно, вони впливають і на культуру. Сучасні біомедичні технології відіграють велику роль у переосмисленні соціокультурних уявлень про інвалідність та стимулюють міждисциплінарний діалог з питань інклюзії та етики у сучасному суспільстві. Традиційні уявлення трансформуються під впливом змін, формуючи нове розуміння людського тіла, можливостей і самої суті інвалідності в культурному просторі.

Ключові слова: інвалідність, культурні трансформації, кіборгізація, людське тіло, культурна антропологія, війна, український досвід, біомедична інженерія, біомедичні інновації, нейроінтерфейси

Актуальність дослідження

Історично у багатьох суспільствах інвалідність стигматизувалася – її пов'язували з прокляттям, хворобою, безпомічністю чи «Божою карою». Натомість в сучасній культурі – як у глобальному, так і в українському контексті – визнається різноманіття та права людей з інвалідністю. Від патологізуючого погляду суспільство перейшло до соціальної моделі інвалідності та інклюзії. Питання інвалідності сьогодні набуло особливої гостроти. Є багато причин, які його актуалізували, але серед основних ми вважаємо, по-перше, стрімкий розвиток технологій. Вже певний час у сучасній науці порушуються етичні та філософські питання щодо технологічного «вдосконалення» тіла: межа між лікуванням і посиленням людських можливостей розмивається. Це в свою чергу викликає дискусії про те, що вважати нормою та де проходить грань між людиною та машиною. По-друге, військові конфлікти по всьому світу, через які з'являється все більше людей з інвалідністю. Зокрема повномасштабна війна в Україні, яка призвела до різкого збільшення кількості людей з інвалідністю: тільки за 2022-2023 рр. їх загальна кількість в Україні зросла на 300 тис. осіб і сьогодні їх налічується понад 3 млн осіб [1]. Бойові дії та обстріли населення продовжують додавати нові випадки травм і каліцтв. Саме біомедичні рішення формують сьогодні нові наративи про інвалідність, що ставить цю тему на перетині гуманітарних і науково-технічних викликів і робить її актуальною.

Мета дослідження

Дослідити переосмислення людського тіла і його можливостей під впливом біомедичних інновацій на прикладі того, як нові технології змінюють традиційне сприйняття інвалідності та поняття «норми» в сучасній культурі. Визначити український контекст у цьому питанні.

Основні матеріали досліджень

Сучасні біомедичні технології (включно з протезуванням, нейроінтерфейсами, екзоскелетами тощо) радикально впливають на образ людей з інвалідністю в культурі. Вони спонукають переосмислити, що є нормою для людського тіла. Високотехнологічні протези й імпланти дозволяють врятувати життя і покращити здоров'я людей. Вони дають змогу повернути втрачені функції – іноді настільки успішно, що стирається різниця між умовно «здоровим» тілом та тілом з інвалідністю. Традиційне уявлення про інвалідність як про «відхилення від норми» поступово змінюється: «норма» розширюється і охоплює все різноманіття людських станів. Це пов'язано з розмиванням меж людського і технічного [2]. Бар'єри в сприйнятті полягають тепер не стільки у тілі (з модифікаціями чи без), скільки в непристосованості культурного середовища до людей з інвалідністю. Водночас технічне покращення власного тіла стає бажаним – люди з фізичними вадами, які користуються біонічними протезами, сприймаються суспільством компетентнішими, ніж люди з інвалідністю без таких пристроїв.

Інноваційні технології останніх років яскраво демонструють нові перспективи для людей з інвалідністю. Нейроінтерфейси вже сьогодні дозволяють паралізованим пацієнтам відновити рухливість чи керувати комп'ютером за допомогою думок [3]. Екзоскелети дають можливість людям з травмами хребта вставати з інвалідного візка і навіть ходити, використовуючи роботизовану підтримку тіла. Розвивається і біоелектроніка: наприклад, кохлеарний імплант і зоровий нейропротез повертають слух і зір тим, хто їх втратив. Швидко прогресує створення «розум-

них» протезів кінцівок, які керуються імпульсами нервової системи і відчують дотик. Зокрема, український стартап Esper Bionics, щоб розширити межі людського потенціалу розробляє біонічні руки, які допомагають пораненим українським бійцям повернути собі функції рук. В Україні військова ситуація стимулює впровадження цих досягнень. Так український досвід інтегрується у глобальний біотехнологічний тренд, стаючи частиною інноваційного переосмислення інвалідності.

Біомедична інженерія змінює не лише ставлення до інвалідності, а й базові уявлення про людське тіло та його межі. В науковій літературі та попкультурі людей, які мають вбудовані електронні чи механічні компоненти, називають кіборгами. Кіборгізація стала новою нормою буття: технологічні пристрої інтегруються в тіло, а кордони між людиною і машиною стають умовними [4]. Людина отримала здатність свідомо розширювати свої природні дані, що веде до перегляду усталеного розуміння життя, здоров'я й своєї ідентичності в культурі. Де межа між «натуральним» і «штучним» тілом? Чи залишається тіло «людським», якщо частина його функцій контролюється технологіями? Чи позбавляє біопротез вад тіла та інвалідності? Чи обов'язково потрібне технічне рішення проблеми, щоб вважатися «нормальною» людиною. В цьому аспекті інвалідність із суто медичної категорії відкривається для культурологічних та філософських роздумів про природу людини у високотехнологічну епоху, розширюючи межі дослідження культурної антропології.

Результати

Результати дослідження демонструють, що сучасні біомедичні технології сприяють радикальному переосмисленню інвалідності в соціокультурному дискурсі. Інвалідність перестає розглядатися виключно як фізичне обмеження та набуває нового значення в межах соціальної моделі, де основну увагу зосереджено на адаптації середовища, а не на «корекції» людського тіла. Високотехнологічні протези, нейроінтерфейси, екзоскелети та біоелектроніка змінюють традиційні уявлення про можливості людського тіла, стираючи межу між нормою та відхиленням, між природним і штучним. Трансформація сприйняття інвалідності супроводжується культурними та етичними викликами, зокрема питанням меж між лікуванням і технологічним вдосконаленням людини. Кіборгізація, що вже сьогодні є реальністю і ставить під сумнів традиційні антропологічні категорії ідентичності. Водночас суспільне сприйняття осіб з біонічними протезами змінюється: технологічне вдосконалення починає асоціюватися з перевагою, що може формувати нові ієрархії всередині соціальних груп. Таким чином, сучасні біомедичні інновації не лише сприяють реабілітації людей з інвалідністю, а й змінюють традиційні уявлення про тіло, норму та можливості людини. Це веде до перегляду соціокультурних концепцій людської ідентичності, розширюючи межі між природним і технологічним. Український досвід у цій сфері демонструє інтеграцію біотехнологій у глобальний дискурс та може стати важливим чинником у формуванні нових етичних і соціальних підходів до інвалідності у майбутньому.

Висновки

Стрімкий розвиток технологій змінює ставлення людей до інвалідності, об'єднуючи гуманітарні та науково-технічні аспекти сучасного суспільства. Завдяки високотехнологічним засобам для компенсації втрачених функцій, люди з інвалідністю набувають нового іміджу. Вони не лише відновлюють свої можливості, але й отримують репутацію осіб, які можуть більш успішно адаптуватися до життя, що формує новий наратив про інвалідність. Оскільки технологічне втручання змінює саму природу людського тіла і відкриває нові перспективи для розширення людських можливостей, це спричиняє розширення поняття «норма» для людського тіла. Лінії між людиною та машиною розмиваються, що стимулює дискусії щодо самоідентифікації, етики, культури.

Активний розвиток сучасних технологій підкріплюється не тільки неможливістю зупинити цей процес, але й реальною потребою в біоінженерних розробках. Попит створюють наслідки військових конфліктів, які спалахують в останні десятиліття по всьому світу. В умовах повномасштабної війни в Україні спостерігається швидке зростання кількості людей з інвалідністю, що стимулює впровадження біомедичних рішень. Українські стартапи та ініціативи демонструють успішний приклад інтеграції технологій у відновлення та підвищення якості життя постраждалих, що робить український досвід значущим у глобальному контексті.

Література

1. Танасишин у штаб-квартирі ООН: в Україні понад 3 млн людей з інвалідністю – це люди з величезним потенціалом, навичками, ідеями, силою. Головні новини : офіційний веб-ресурс Міністерства соціальної політики України. 13 червня 2024 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23795.html>.
2. Лись Д.А. Кіборгізація суспільства у сучасній біотехнології та культурі в епоху homo technicus. Сучасні технології біомедичної інженерії : матеріали II міжнародної науково-технічної конференції 17–19 травня 2023 р. / за заг. ред. І. В. Прокоповича, Н. В. Манічевої ; Нац. ун-т «Одеська політехніка». – Вінниця : ПП «ТД «Едельвейс і К», 2023. С. 258–262. ISBN 978-617-7417-11-7 .URL: https://drive.google.com/drive/u/1/folders/1eeQQzmk97uWXm_3Cq4ZtM5YLu7UZUmWj.
3. The Guardian. Elon Musk's Neuralink chip helps paralysed man control computer with thoughts // The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/science/2025/feb/08/elon-musk-chip-paralysed-man-noland-arbaugh-chip-brain-neuralink>.
4. Лись Д.А. Кіборг як код цифрової антропології. Digital transformations in culture : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. С. 130-141 <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-319-4-8> ISBN 978-9934-26-319-4 URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/336/9263/19327-1.3>